Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Skugglosta *Bromopsis ramosa* i Skåne

Göran Mattiasson

Bild 1. Skugglosta är ett sällsynt, högvuxet, bredbladigt gräs i Skånes ädellövskogar. Foto: Göran Mattiasson.

Skugglostans utbredning och ekologi

* Sverige

Skugglosta är ett sällsynt gräs på svenska fastlandet. Skugglosta förekommer i södra och nordvästra Skåne, på Öland och Gotland samt på ett par utpostlokaler i Stockholms skärgård (Uppland), en lokal i Södermanland samt på Omberg i Östergötland (karta 1). Flest förekomster har skugglosta på Gotland (Johansson m fl 2016). Arten är inte sällsynt på östra Själland i Danmark (Hartvig 2015) och förekommer på ett fåtal lokaler i södra Norge men saknas i Finland. Förekomster i trädgårdar behandlas inte i artikeln.

Skugglosta tillhör kategorin Sårbara arter i Sveriges rödlista över hotade arter 2015 (ArtDatabanken). Arter, som är rödlistade, har inte sin framtid säkrad i landet. I Skåne är skugglosta starkt hotad och har under de senaste decennierna kontinuerligt blivit allt sällsyntare.

Följande uppgifter om ekologi och växtplats är hämtade från ArtDatabankens artfaktablad (www.artdatabanken.se): ”Skugglosta växer framför allt i ädellövskog men ofta även i örtrik barrskog. Den finns på både väldränerade marker och i små översilningskärr. Arten är kalkgynnad och förekommer inte på mark med pH under 5,0. Det svenska namnet skugglosta är något missvisande, då arten sällan blommar i sluten skog. Den växer bäst i gläntor, skogskanter och halvöppna bestånd, där den kan nå en imponerande höjd.” (bild 1 & 2)

* Skåne

Skugglosta är i Skåne bunden till ädellövskog och al-ask-sumpskog och växer inte i barrskog. Arten har sedan den upptäcktes 1866 iakttagits på både väldränerade marker, vid små översilningskärr och på fuktig mark. Skugglosta är kalkgynnad och förkommer inte på mark med

ARTBESKRIVNING

Skugglosta är det mest högvuxna gräset i Skånes ängslövskogar. Skotten blir normalt 1.5 meter höga eller till och med över 2 meter ibland. Det är svagt tuvat och kan ha ett eller några tiotal blombärande skott, vars livslängd är begränsad och normalt bara omfattar några år. Bladen är centimeterbreda och den översta bladslidan på strået är tätt klädd med långa nedåtriktade, styva hår (bild 3). Vippan är gles med mycket långa utåtriktade hängande grenar (bild 4). Den nedersta långa vipp-grenen har ett kanthårigt fjäll vid basen. Vippan har stora småax med borst och är hängande, även efter blomningen och är den lättaste karaktären att på håll upptäcka och identifiera det högvuxna men trots allt svår-upptäckta gräset. Småaxen har ytterblomfjäll som är bredast ovan mitten. Skugglosta med violetta ståndarknappar blommar i juli till augusti. Även vintertid kan arten med sina resliga strån och hängande vippor identifieras med full säkerhet, om skotten inte blivit avbrutna av tyngande snömassor.

Karta 1. Skugglosta – utbredningsområde i Sverige efter 1990 (ArtDatabanken).

pH under 5,0, dvs. saknas på sur mark i norra och nordöstra Skåne. Kraven på växtplats speglar artens geografiska utbredning i landskapet.

Skugglosta fanns 2015 på 13 platser (nummer efter lokalnamn hänvisar till karta 2 och bilaga), som i terrängen är geografiskt väl åtskilda med förekomst i södra och nordvästra Skåne, främst i äldre ädellövskogar på brunjord och mineralrik, fuktig moränlera. Arten gynnas av ljusinsläpp och växer företrädesvis i luckig bok- och askskog.

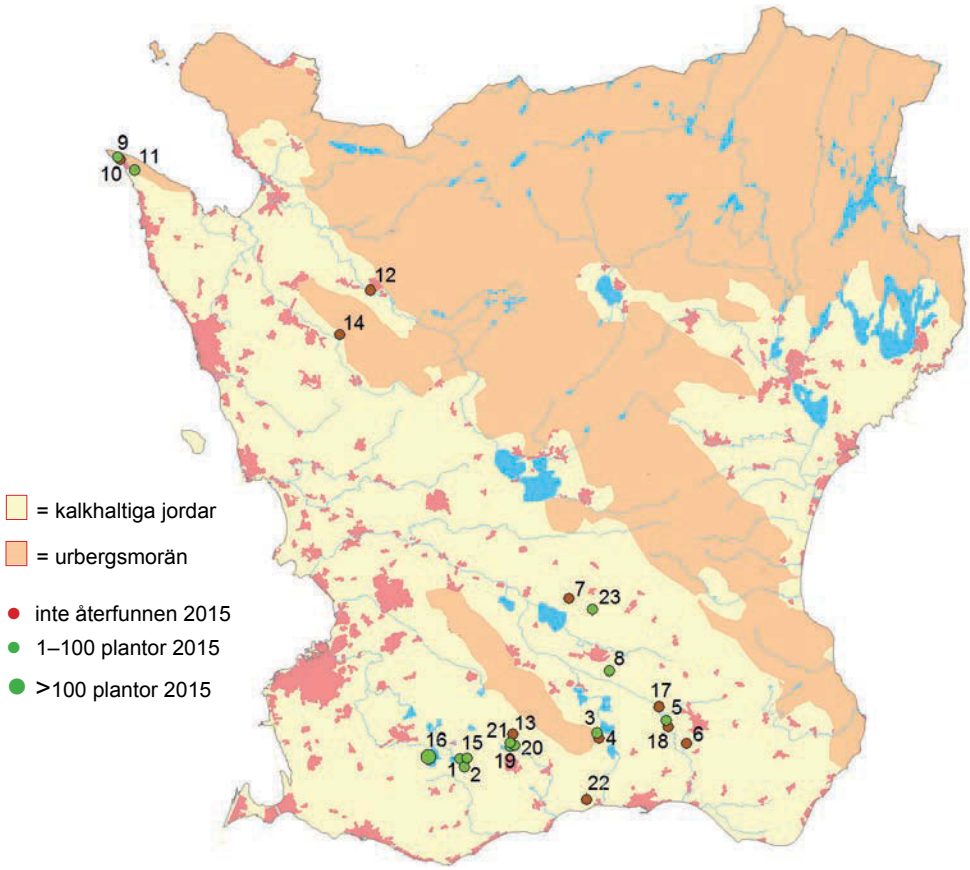
Skugglosta har försvunnit från ca 75 procent av sina kända växtplatser i Skåne. Någon varaktig etablering på nya platser finns inte dokumenterad. Under 2015 hittades 4 plantor utefter vägkanten nära växtplatsen vid Hunneröd (15). Dessa plantor kommer att försvinna relativt snabbt, eftersom de växer i fel miljö. Växtplatserna är med några undantag mycket individfattiga.

*** Utvecklingen i Skåne under 50 år**

För 50 år sedan fanns skugglosta ojämnt spridd över stora delar på Skånes kalkhaltiga skogsjordar och rikligast i södra Skåne. Utbredningsområdet hade krympt, när hälften av de kända växtplatserna försvunnit 1990. Karta 2 visar utbredningen i Skåne 1990.

Tabell 1. Antal lokaler i tre olika biotoper för skugglosta i Skåne 1990–2015.

	Bokskog Vid bäck- eller (sil-)kärr	**Al-ask-sumpskog** Hög markfuktighet	**Lövskog** Näringsrikt, utan vatten
Antal växtplatser 1990–2015	8 lokaler	9 lokaler	6 lokaler
Försvunna 1990–2015	4 lokaler	1 lokal	5 lokaler
Antal växtplatser 1990–2015	4 lokaler	8 lokaler	1 lokal

Karta 2. Skugglosta har under perioden 1990–2015 rapporterats från totalt 23 platser men kunde 2015 inte återfinnas på 10 av dessa.

Under den senaste 25-årsperioden, 1990-2015, har skugglosta försvunnit från 10 av sina 23 växtplatser. Orsaken till försvinnandet varierar och är naturligtvis inte alltid känt. Växtplatsen i Övedskloster (7) har växt igen, vid Hallabäcken på Söderåsen (14) har hjortarnas klövar trampat sönder marken kring rännilen, där ett fåtal plantor hade sin växtplats, skogsarbeten har eliminerat en lokal (22). Uttorkning har resulterat i successivt allt färre och mindre bestånd. Mest slående är dock att relativt orörda, fuktiga miljöer i ädellövskogar varit artens mest stabila växtplatser. Störst förändring och tillbakagång har skett i torrare lövskogsmiljöer och i dessa områden är skugglosta idag på utgående (21).

Skogsmarken i Skånes lövskogar på fastmark har idag en surhetsgrad, dvs. ett pH-värde, inom intervallet 3–5. Lövskogarnas brunjordar, som har goda egenskaper och näringshållande förmåga försvinner, när marken dräneras och försuras. I länets granskogar har sedan 1970-talets början genomgående surare marker än i ädellövskog kunnat uppmätas.

Ytligt och rörligt markvatten är den bästa garantin för att marken behåller sin goda status och motverkar att marken försuras. Skånska undersökningar visar (Brunet 1994 a) att skugglosta inte föryngras och överlever på sura marker (pH <5,0). På växtplatser, där arten tidigare förekommit både i fuktiga partier och på torr mark, har utvecklingen varit sådan att beståndet numera enbart växer på fuktig mark (1, 2). Noterbart är att 5 av 6 torra, väldränerade lokaler har försvunnit under de se-

Bild 2. Vippan hos skugglostan är yvig och stor, avståndet mellan vippgrenar på olika nivåer är stort, nedre två vippgrenar är långa med tre eller fler småax. Se även bild 1 och 5. Foto: Göran Mattiasson.

naste 25 åren, när nedfallet av sura ämnen och markförsurningen varit som störst. Frågan är därför hur stor andel av skugglostans tillbakagång och försvinnande försurningen orsakat. Förutsättningen att på nytt återfå skugglosta har med försurningen försvunnit i större delen av den skånska skogsarealen i södra och västra Skåne.

1963: Skånes Flora, som trycktes 1963 (Weimarck 1963), anger att skugglosta växer i ängslövskogar och är tämligen sällsynt med enstaka lokaler i västra Skåne, allmännast i Öved och i Fyledalen, mycket sällsynt i öster, t ex Vitemölla i Vitaby och saknas i nordöstra och norra Skåne. Många av skugglostans växtplatser är kända sedan sekelskiftet, då arten först beskrevs och definierades (se vidare under rubriken Förväxlingsarter). Ytterligare några platser inom utbredningsområdet upptäcktes under senare delen av 1960-talet under inventeringen av Skånes Flora, (1:a inventeringen 1938–1970).

1993: Jörg Brunet (1994 b) inventerade under åren 1990-1993 Skånes alla kända växtplatser med skugglosta och hittade arten på totalt 14 platser. Hälften av dessa upptäcktes redan vid sekelskiftet 1890/1910 eller tidigare. Skugglosta bedöms 1993 ha försvunnit från totalt 60 procent av sina då kända växtplatser.

2003: År 2003 hittades skugglosta på 11 platser i Skåne (Mattiasson 2004). Arten återfanns på 9 av fyndplatserna 1993 samt på ytterligare 2 av de 4 platser (bilaga) som upptäcktes under inventeringen av Skånes Flora (2:a inventeringen, 1990–2005). Skugglosta hade 2003 försvunnit från 75 procent av sina då kända växtplatser. Samtliga kvarvarande förekomster är med några undantag (16) relativt små – mycket små.

2015: Totalt återfanns skugglosta 2015 på 13 av sina kända växtplatser (karta och bilaga). Under perioden 2004–2010 avslutades inventeringen av Skånes Flora (–2005) och upptäcktes på sex tidigare okända växtplatser (17–22), bland annat tre närbelägna lokaler kring Brodda-Svaneholm (19–21). De tre övriga växtplatserna återfanns inte 2015.

Skugglostan har försvunnit från delar av Skåne och förlorat många växtplatser under

Tabell 2. Södra Lindved (16) är den enda växtplats som hyser ett större bestånd av skugglosta.

Antal plantor	1–10	11–50	51–100	>100
2003	7 lokaler	1 lokal	2 lokaler	1 lokal
2015	3 lokaler	6 lokaler	3 lokaler	1 lokal

de senaste 50 åren, även om antalet kända lokaler under den senaste 25-årsperioden varit ganska konstant omkring 15 stycken. Skugglosta var för 50 år sedan allmännast i Öved och Fyledalen. Idag är arten sällsynt i hela Skåne och har gått starkt tillbaka både i Öved och Fyledalen, där arten numera endast är känd från enstaka platser (5, 8, 23). Skugglosta fanns 2015 varken i mellersta, östra eller västra Skåne.

Idag finns två platser med skugglosta på Kullaberg (10, 12, naturreservat) i nordvästra Skåne, där den ena lokalen drabbats av uttorkning och minskar (10). Den andra lokalen producerade 2015 endast ett enda blombärande skott per individ på sin skuggiga och fuktiga växtplats (12).

Skugglosta har sina bästa och rikaste förekomster i södra Skånes kalkområden. Växtplatsen vid Södra Lindved (16), Bellinga (3), Brodda (20) och Svaneholm (19, naturreservat) samt Övedsgården (23), där skugglosta främst växer i ljusa, fuktiga lövskogsområden, är de mest individrika och bedöms också vara de långsiktigt mest stabila, om miljöerna bevaras intakta.

*** Förväxlingsarter – skugglosta och strävlosta**

De båda gräsen uppfattades förr som en art, strävlosta *Bromus asper*, innan det mot slutet av 1800-talet stod klart, att det handlade om två skilda men närbesläktade arter – skugglosta och strävlosta. Skugglosta *Bromopsis ramosa* förväxlas lätt med strävlosta *Bromopsis benekenii*. Arterna är snarlika, båda kan bli högväxta och förekommer ibland i samma område i Skåne, strävlosta har större utbredning, är vanligare och växer genomgående på något torrare mark än skugglosta.

Det är lätt gjort att ta fel på vem som är vem av gräsen. De upp till cirka 1,5 meter högvuxna, kraftiga arterna kan onekligen likna varandra, även om de morfologiska skillnaderna är tydliga som framgår av nedanstående bilder och sammanställning av några särskiljande karaktärer.

Tack! Richard Åkesson tackas för årliga rapporter om skugglosta på Kullaberg, inklusive 2015 års förekomst.

Litteratur

ArtDatabanken. 2015. *Rödlistade arter i Sverige 2015.* ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Brunet, J. 1994 a. *Importance of soil solution chemistry and land use to growth and distribution of four woodland grasses in south Sweden. Dissertation.* Department of Ecology, Lunds University, Lund.

Brunet, J. 1994 b. Utbredning av sällsynta lundgräs i södra Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 88: 103–108.

Hartvig, P. 2015. *Atlas Flora Danica*. Gyldendal. Köpenhamn.

Holmström, G. 1994. Bromus i Skåne. *Lunds Botaniska Förenings medlemsblad* 1994:1. Lund.

Johansson, B. G., Petersson, J. & Ingmansson, G. 2016. *Gotlands Flora band 2*. SBF-förlaget, Uppsala.

Mattiasson, G. 2004. *Skugglosta – ett offer för försurningen.* Länsstyrelsen i Skåne län.

Weimarck, H. 1963. *Skånes Flora*. Malmö.

Tabell 3. Några skillnader mellan strävlosta och skugglosta.

"Övergångsformer mellan strävlosta och skugglosta har inte påträffats under inventeringen i Skåne. Hybridisering förhindras förmodligen bland annat genom skillnaden i blomningstid." (Brunet 1994 b).

	Strävlosta	Skugglosta
Blomningstid	juni–juli	juli–september
Vippa	korta grenar i hängande vippa efter blomning	mycket långa utåtriktade vippgrenar, yvig utspärrad vippa under och efter blomning
Översta bladslida	kal eller finluden	utspärrat hårig, 3–4 mm nedåtriktade hår
Ståndarknappar	gula	violetta/purpurfärgade
Ytteragnar	bredast vid eller nedan mitten	bredast ovan mitten

Bild 3. Vippa av strävlosta.

Bild 4. Vippa av strävlosta.

Bild 6. Översta bladslidan hos strävlosta.

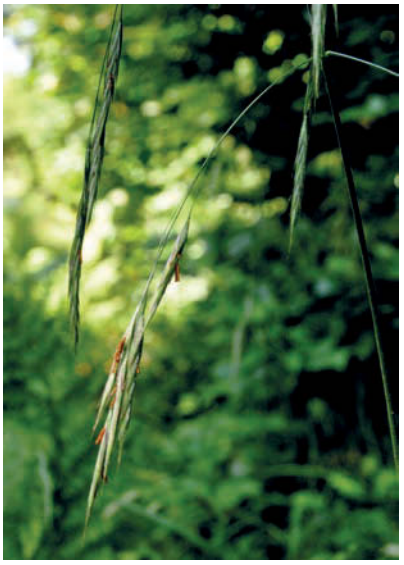

Bild 5. Vippa av skugglosta. (Se även bild 2.)

Observera att de två nedersta, långa hängande vippgrenarna hos skugglosta har fler än två småax, medan en av de nedersta vippgrenarna hos strävlosta är kortskaftat och bär ett eller två småax (bild 3 och 4).

Bilderna 6 och 7 är förstorade.

Bild 7. Översta bladslidan hos skugglosta.

Bilaga

Tabell 4. Lokaler för skugglosta i Skåne under de senaste 25 åren (1990–2015). På dessa 23 lokaler kunde skugglosta 2015 inte återfinnas på 10. Fåtal individ per lokal.

Lokal 1–14 J. Brunet 1990–1993; **Lokal 15–22** Skånes Flora 1995–2005; **Lokal 23** G. Mattiasson

Lokal	Inte återfunnen	Antal 2003	Antal 2015	Funnen år
1. Havgård		10	4	
2. Kullatorpet		10	11	
3. Bellinga		57	89	
4. Skårby	2003	0	0	
5. Stenby		43	32	
6. Örups almskog	2003	0	0	
7. Övedskloster	2003	0	0	
8. Skäpperöd		1	3	
9. Kullaberg 1		10	13	
10. Kullaberg	2003	0	0	
11. Kullaberg 2		7	26	
12. Klippan	2003	0	0	
13. Brodda 1	2014	60	0	
14. Hallabäcken	2015	5	0	
15. Hunneröd		2	18	
16. Södra Lindved		>300	>300	
17. Ramsingegårdarna	2003	0	0	
18. Stenby Nygård	2003	0	0	
19. Svaneholm		-	40	Ny 2004
20. Brodda 2		-	70	Ny 2004
21. Näktergalslunden		-	1	Ny 2004
22. Charlottenlund	2015	-	0	Ny 2004
23. Övedsgården		-	80	Ny 2010